

NAČINI NASTANKA I PRESTANKA POSTOJANJA DRŽAVE SA OSVRTOM NA PRAVO NA SAMOOPREDJELJENJE I ODCJEPLJENJE

METHODS OF CREATION AND TERMINATION OF EXISTENCE OF THE STATE WITH REGARD TO THE RIGHT SELF-DETERMINATION AND SECESSION

Željko Petrović

Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru

SAŽETAK

Država predstavlja najstarijeg i najvažnijeg subjekta međunarodnog prava i predstavlja ključni subjekt svih političkih i ekonomskih odnosa u međunarodnoj zajednici, zbog čega je izuzetno značajna analiza država u pogledu nastanka kao i prestanka postojanja. Istorija je pokazala da države nastaju i prestaju da postoje odnosno da imaju određeno vrijeme trajanja. Kako postoje brojne nejasnoće i različita tumačenja samog procesa nastanka i prestanka postojanja država potrebno je istražiti proces nastanka i prestanka država sa posebnim osvrtom na primjere u praksi što će se u ovom radu izložiti. Imajući u vidu sve veći značaj države i osjetljivost samog nastanka i prestanka države kao procesa koji često se nalazi pod snažnim političkim uticajem, koji može da izazove i konfliktne situacije u međunarodnoj zajednici, odnosno povrede međunarodnog prava od posebnog je značaja utvrditi kada se može konstatovati da je jedna država nastala odnosno prestala da postoji. Vezano za nastanak i prestanak postojanja država u radu će se istražiti pravo na samoopredjeljenje kao i pravo na otcjepljenje ili secesiju. Ukazaće se da pravo na samoopredjeljenje može da dovede do nastanka nove države ali ne mora da ima takava krajnji rezultat, dok pravo na otcjepljenje koje se često zasniva na sili često dovodi da većih nestabilnosti u međunarodnoj zajednici nego što ima koristi, te će iznijeti slučajevi kada je

otcjepljenje moguće.. Takođe svjedoci smo poslednje tri decenije da je prestao da postoji veliki broj država i da sve više nastaje novih država, a u isto vrijeme postoje secesionistički pokreti u mnogim državama svijeta koji imaju za cilj stvaranje samostalnih država, te postoji opravdana potreba da se pojedini aspekti ove teme istraže i kroz praktične primjere izvuku zaključci sa naučnom vrijednošću. Imajući u vidu da je nastanak odnosno prestanak države jedno od najosjetljivijih pitanja u međunarodnoj zajednici postoji izuzetna naučna potreba da se obradi ova tema. Ovaj rad ima za prvenstveni cilj da otkloni brojne nejasnoće i različita tumačenja u pogledu nastanka i prestanka država, tako što će se istražiti ova tema kako bi krajnji rezultat bio jedan stručan i objektivan stav odnosno saznanje.

Ključne riječi: Država, nastanak države, elementi države, samoopredjeljenje, otcjepljenje, prestanak države

Key words: State, existence of the State, the elements of the state, self-determination, secession, termination state

ABSTRACT

The State represents the oldest and most important subject of international law and is a key subject of political and economic relations in the international community, which is very important its analysis in terms of its origin, as well as the cessation of

existence. History has shown that states arise and cease to exist or to have a certain duration. As there are numerous uncertainties and various interpretations of the process creation and termination of the states is necessary to explore the process of creation and dissolution of the states with special emphasis on examples of practices which will expose in this paper. Bearing in mind the growing importance of the states and the sensitivity of the origin and termination of the states as a process that often is the strong political influence that might cause the conflict situation in the international community that such significant results in a violation of international law is of particular importance determine when it can be concluded that one states arose or ceased to exist. With regard to the formation and termination of states, the paper will explore the right to self-determination and the right to separation or the secession. We will address the right to self-determination can lead to the formation of a new states but does not have to have such a final result, and the right to secession, which is often based on force often leads to greater instability in the international community than it has used and will take out the cases where secession is possible. Also we are witnesses of the past three decades that ceased to exist a large number of countries and that more produced new states, and at the same time there are secessionist movements in many countries of the world that aim to create independent states and there is a justified need to certain aspects of this topic and explore practical examples draw conclusions with scientific value. Bearing in mind that the occurrence or termination of the states one of the most sensitive issues in the international community there is remarkable scientific need to process this topic.

UVOD

Moderno vrijeme ne pamti organizaciju bez koje čovjek u razvoju društva i svom

ličnom postojanju, ne može da egzistira, kao što je to slučaj sa državom. Da bi država postojala mora imati određene konstitutivne elemente. Postojanjem tih elemenata može se konstatovati da država postoji kao subjekt međunarodnog prava. Država predstavlja najstarijeg i najvažnijeg subjekta međunarodnog prava. Država je ključni subjekt svih političkih i ekonomskih odnosa u međunarodnoj zajednici. Međunarodna zajednica nikada nije imala veći broj država, a uz to javlja se veliki broj međunarodnih organizacija koje poprimaju određene karakteristike države, ali su još daleko od takvog statusa. Još od perioda ukidanja kolonijalizma nije bilo ovako brzog nastanka većeg broja samostalnih država.

Istorijski posmatrano nastanak država nije se zasnivao na određenim pravnim pravilima, te su one nastajale kao rezultat određene politike najčešće upotrebom sile. Međunarodno pravo nije regulisalo nastanak novih država te je nastanak države smatran činjeničnim a ne pravni stanjem. Bitno je bilo da će nova držva poštovati pravila međunarodnog prava dok pitanje legitimiteta njenog nastanka nije se postavljalo. Nastankom Društva naroda i UN krenulo se u pravcu utvrđivanja pravnih pravila kojima će se regulisati nastanak novih država kako bi se izvršila izvjesna kontrola nad tim procesima i čime se izbjegli evntulani sukobi u međunarodnoj zajednici. Utvrđeno je da država mora imati određene elemente da bi se smatralo da je nastala i gubitkom bilo kojeg od tih elemenata ona prestaje da postoji. Vezano za nastanak novih država izuzetno je važno razmotriti pravo na samoopredjeljenje i pravo na odcjepljenje. Glavni problem vezan za pravo na samoopredjeljenje odnosi se na to da li to pravo podrazumjeva i pravo na otcjepljenje. U ostvarivanju ovih prava često je politički faktor odlučujući te se pristupa selektivno od slučaja do slučaja u međunarodnoj zajednici što je neprihvatljivo. U vezi sa nastankom država je i priznanje država koje predstavlja politički čin deklarativne prirode kojim

jedna ili više država priznaje postojanje nove države.

Nastanak država neraskidivo je povezan sa prestankom postojanja država jer same države imaju svoj određeni vremenski tok. Istorija je pokazala da su i najmoćnije države svijeta prestale da postoje protekom većeg ili manjeg vremenskog perioda (npr. SSSR). Kao što je za nastanak države potrebno stanovništvo, teritorija i suverena vlast, tako i gubitkom nekog od ovih elemenata država prestaje da postoji. Koliko je bitno pitanje nastanka nove države u međunarodnoj zajednici toliko je bitno i pitanje njenog prestanka postojanja jer i nastanak i prestanak države proizvodi višestruke pravne posljedice.

NASTANAK DRŽAVE

Dražave su nastajale i nastaju na različite načine uz poštovanje realnih istorijskih uslova. Savremene države nastajale su obično kao rezultat nacionalnih pokreta, oslobodilačkih ratova, političkog dogovora, a često kao rezultat primjene sile. Tako je dolazilo do kreiranja nove političke karte svijeta bilo kroz raspade ili ujedinjenje država, te nastanak novih država nije se zasnivao na određenim pravnim pravilima, već prije svega zasnovan je bio na politici i pribjegavanju sili. Međunarodno pravo nije imalo za cilj da reguliše nastanak novih država, nisu postajala određeni uslovi koji moraju biti ispunjeni da bi država nastala. Država se smatrala istorijskom činjenicom i njen nastanak predstavljao je ne pravno nego činjenično stanje. Međunarodna zajednica u takvim uslovima trebala je samo da donese odluku kada je država nastala, a nije se odlučivalo da li je taj nastanak regularan, odnosno zakonit ili neregularan, odnosno nezakonit jer nisu ni postojala pravna pravila po kojima bi se to moglo ocijeniti. Osnovni uslov koji je nova država morala da ispunjava jeste da je

sprema poštovati pravila važećeg međunarodnog prava.³³¹

Međunarodno pravo ne reguliše načine na koji nastaju države. Obično su države po završetku ratova, organizovale međunarodne kongrese i konferencije na kojima su se ustanovljavale granice novih država, mijenjale postojeće granice i priznavale nove države. Države su nastajale najčešće posle ratova, a posle ratova su se mijenjale i njihove granice. Osnivanjem UN došlo je do zabrane upotrebe sile, rat je proglašen za međunarodni zločin, te su države postale stabilnije, jer su UN imale obavezu da obezbjede teritorijalnu cijelovitost država. Takođe došlo je do nastanka niza država okončanjem procesa dekolonizacije te se pojavilo shvatanje da ne postoji mogućnost za nastanak novih država. Ali uslijed promjena u Evropi koje su se odvijale krakom 20. vijeka, nastao je niz novih država bilo međusobnim dogovorom i mirnom podijelom federalnih ili složenih država, ali i putem oružanih sukoba. I u ovim slučajevima održane su međunarodne konferencije na kojima je potvrđen nastanak novih država i to u Hagu 1991. godine, Londonu 1992. godine i Dejtonu i Parizu 1995. godine.³³²

Politika je igrala veliku ulogu u procesu nastanka novih država, tako da je jedno vrijeme odlučujući faktor u procesu nastanka novih država bio poštovanje ravnoteže snaga, kojim se imalo za cilj uspostavljanje političke ravnoteže u međunarodnoj zajednici. Načelo političke ravnoteže posebno je primjenjivano u 18. vijeku kada je bilo vladajuće načelo u procesu nastanka država, da bi u 19. vijeku javilo se i načelo legimiteta i načelo narodnosti, kada su nastajale nacionalne države i došlo do raspada mnogonacionalnih zajednica, kao što je bio

³³¹ Аврамов, С., Крећа, М., Међународно јавно право, Савремена администрација, Београд, 2001., стр. 79.

³³² Димитријевић, В., Рачић О., et. al., Основи међународног јавног права, Београдски центар за људска права, Београд, 2007., стр. 74-75.

slučaj raspada Austro-Ugarske na niz novih država posle Prvog svjetskog rata.³³³

Sve do početka 19. vijeka prema teoriji stvaranja, smatralo se da država kao ljudska tvorevina nastaje ni iz čega. Prema teoriji evolucije koja je vlada u 19. vijeku i početkom 20. vijeka država nastaje na osnovu napredka ljudske zajednice koje dovode do promjena u prirodnom i društvenom životu ljudi. Od kraja 19. i u prvoj polovini 20. vijeka javlja se teorija revolucije koja smatra da država nastaje na osnovu stalnih društvenih sukoba koji se jedino mogu da riješe uspostavljanjem države, kao nadmoćne društvene organizacije koja monopolom fizičke sile može da uspostavi red.³³⁴

S obzirom na pripadnost teritorije na kojoj nastaju države razlikuju se orginarni i derivativni način nastanka države. Orginarni način nastanka države postoji ukoliko država nastaje na teritoriji koja nikome ne pripada (terra nullius). To je teritorija koja se ne nalazi ni pod čijom vlašću što je u današnjim prilikama nemoguće naći takvu teritoriju. Na taj način su države nastajale nekad te se mogu navoditi samo kao istorijski primjeri. U 19. vijeku su poslednje države nastale na ovaj način i to na prostoru Afrike. Tako je nastala Liberija 1822. godine koju su osnovali robovi iz SAD koji su oslobođeni uz pomoć organizacije Američko društvo za kolonizaciju koje je imalo za cilj vraćanje afričkih robova nazad u Afriku. Na jugu Afrike 1836. godine holandski naseljenici osnovali države Transval i Orange, gdje je danas Južnoafrička republika. U ovom slučaju nema države prethodnice, tako da se ne postavlja pitanje sukcesije. Antartik, nebeska tijela, otvoreno more, morsko dno, podmorje prema međunarodnom pravu ne mogu biti u posjedu nijedne države. Iako se nalaze van nacionalnih jurisdikcija i nemaju

uspostavljenu državnu vlast, ne postoji mogućnost nastanka država na njihovom prostoru jer se nalaze pod posebnim režimom međunarodnog prava. Derivativni način nastanka države postoji, kada ona nastaje na teritoriji države koja već postoji. Ovakav način nastanka države karakterističan je za nastanak država u savremenoj međunarodnoj zajednici. U slučaju derivativnog načina nastanka države postoji jedna ili više država prethodnica, te jedna ili više država sljednica, te nastanak nove države povlači pitanje sukcesije država. Te države obično nastaju ujedinjenjem više država prethodnica, odvajanjem od države prethodnice koja i dalje postoji ili više ne postoji, kao i sticanjem nezavisnosti od nekih država. Tako može od jedne države da nastane više država, kao što je raspadom SFRJ, nastalo šest novih država Srbija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Slovenija, Crna Gora i Makedonija, kao i slučajevi SSSR i Čehoslovačke. Takođe od više država može da nastane jedna država, što je slučaj Velike Britanije koja je nastala ujedinjenjem Engleske, Škotske, Velsa i Sjeverne Irske. Postoji situacija da jedna država prestane da postoji, a da druga država preuzme njen državniopravni kontinuitet, kao što je od SRJ prizela Srbija.

Nova država nastaje na osnovu nekog pravnog akta bilo da se donese unutar države ili na međunarodnom planu. Neke države su nastale na osnovu međunarodnih ugovora, a neke i na osnovu političkih odluka UN. Na osnovu unutrašnjeg pravnog akta nastale su države Češka i Slovačka 1993. godine čime je došlo do raspada Čehoslovačke. Pravnim aktom koji je donesen na međunarodnom planu nastajale su države koje su imale ranije status kolonija i to na osnovu ugovora kolonijalne sile i narodnooslobodilačkog pokreta gdje dolazi ostvarivanja prava na samoopredjeljenje. Alžir je nastao na taj način Evinaskim sporazumom 1962. godine. Na osnovu međunarodnog ugovora nastala je Albanija 1912. godine na Londonskoj konferenciji posle Prvog

³³³ Аврамов, С., Крећа, М., нав. djelo, str. 79

³³⁴ Спекторски В., Е., *Држава и њен живот*, Српска књижевна задруга, Београд, 1933., str. 29-34.

balkanskog rata. Primjer nastanka države na osnovu rezolucije UN jeste nastanak države Izrael 1948. godine.

Ukoliko dođe do promjene državnog uređenja u državi ne znači da je nastala nova država. Državni poredak koji se u državi uspostavi revolucijom ili državnim udarom i koji može da dovede do radikalnih promjena u uređenju države ne dovodi do nastanka nove države. Državni poredak i pored činjenice da je modifikovan on po pravilu važi i dalje na cijeloj teritoriji države te smatra se da je to država koja je i ranije postojala, u suprotnom može se smatrati da je došlo do nastanka nove države. U ovakvim slučajevima iz razloga prostornog i vremenskog kontinuiteta, sačuvan je kontinuitet države, ostala je ista u skladu sa načelom efektivnosti. Prema načelu efektivnosti država postoji od trenutka kad je njen cjelokupan poredak postao bez obzira na unutrašnje promjene koje se vremenom dese, odnosno prestaje da postoji onog trenutka kad njen poredak prestane da bude efikasan.³³⁵

Savremena država se određuje kao zajednica koja se sastoji od teritorije i stanovništva koji su podvrgnuti organizovanoj političkoj vlasti. Prilikom razmatranja nastanka države nije moguće uzeti kao primjer idealnu državu ni nekolicinu država, te taj model porediti sa državama koje pripadaju različitim oblicima civilizacije i različitim dijelovima svijeta. Treba uzeti u obzir da i Povelja UN određuje državnost kao jedan od uslova da bude primljena u članstvo. Takođe treba imati na umu da su određene cijeline primljene u članstvo, a da nisu ispunjavale uslove državnosti ni prema opštem međunarodnom pravu. Takva slučaj je sa novonastalim državama prilikom rasapada SFRJ 1992. godine, a posebno Hrvatske i Bosne i Hercegovine u kojima nije

postojala legitimna državna vlast na cijeloj teritoriji.³³⁶

Načini za nastanak novih država su brojni koji se zasnivaju na određenim pravnim aktima bilo unutrašnjim ili međunarodnim, uz poštovanje određenih pravnih postupaka. Međutim međunarodno pravo određuje kriterijume koji se moraju ispuniti da bi se neka zajednica mogla smatrati državom. Od načina nastanka države treba razlikovati uslove za nastanak države.³³⁷

Učenje o tri konstitutivna elementa države razvio je njemački pravnik Georg Jelinek.

On smatra da država u svom sastavu ima tri elementa:

1. Stalno stanovništvo,
2. Određena teritorija,
3. Državna vlast.

Ovakvo učenje o tri konstitutivna elementa države podvrgnuto je kritici posebno u političkoj filozofiji, političkoj sociologiji i političkopravnoj teoriji, ali je široko prihvaćeno u međunarodnom pravu i uporednom ustavnom pravu. Upravo postojanje mnoštva veoma različitih država u međunarodnoj zajednici, upućuje da se prihvati ovakvo učenje.

Prema Konvenciji iz Montevidea „*O pravima i obavezama država*“³³⁸ koja je potpisana u Montevideu u Urugvaju 26. decembra 1933. godine, država kao subjekt međunarodnog prava mora da ima sledeće kvalifikacije³³⁹:

³³⁶ Degan, Đ., V., Načelo suverene jednakosti država u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, Politička misao, br. 2., Zagreb, 2002., str. 126.

³³⁷ Degan, Đ., V., Međunarodno pravo, Školska knjiga, Zagreb, 2011., str. 2011.

³³⁸ Konvencija iz Montevidea je jedan je od rijetkih međunarodnih dokumenata sa spiskom potrebnih atributa koji definišu osobine države po međunarodnom javnom pravu. Dokumentat je potpisan 1933. godine u Montevideu. Liga naroda ga je ratifikovala početkom 1936. godine, dok međunarodna zajednica još uvijek nije postigla konsenzus o mehanizmima međunarodnog pravnog priznanja.

³³⁹ Shaw, M.N., International Law, Cambridge University Press, London, 2008., str. 178.

³³⁵ Митровић, М., Д., Основи права, Универзитет Синдигунум, Београд, 2008., str. 33.

1. Stalno stanovništvo (ljude, populaciju),
2. Definisano teritoriju,
3. Vladu (politička vlast),
4. Sposobnost da uđe u odnose sa drugim državama (diplomatsko priznanje
5. suvereniteta).

Posmatrajući to sa pravnog aspekta, ako ne postoje ovi elementi, ne postoji ni država. To opet ne znači da ne mogu da postoje stanovništvo ili narod bez države na određenom geografskom prostoru. Klasičan primer su Jevreji, iako rasuti po svijetu, opstali su kao narod i kada nisu imali svoju državu, kao dio stanovništva na teritorijama drugih država, kakav je dijelom bio slučaj i sa srpskim narodom pod turskom, austrougarskom ili njemačkom okupacijom. Takođe, slovenska i germanska plemena, koja su lutala u doba tzv. velikih seoba naroda, imala su svoje vođe, ali ipak nisu stvorila svoje države sa narodom kao stanovništvom sve dok se nisu trajno nastanila na teritorijama na kojima i danas pretežno žive. Država, dakle, nije prostor bez stanovnika, niti prostor bez vlasti. Isto tako, država nije ni vlast bez prostora i stanovnika. Zato prostor i vreme države sačinjavaju njeno prvo i najšire značenje, tzv. prostorno-vremensko značenje.

Konvencija o pravima i obavezama država koja je zaključena 1933. godine u Montevideu, koja je definisala državu kao subjekt međunarodnog prava koji ima stalno stanovništvo, određenu teritoriju, vladu i sposobnost da stupa u odnose sa drugim državama, potvrđuje učenje o tri konstitutivna elementa države i ujedno je proširuje. Ona uvodi i četvrti element za postojanje države i to da je sposobna da ulazi u odnose sa drugim državama, pod kojim se može podrazumjevati postojanje organizovane političke vlasti, odnosno uspostavljanje vlade koja je suverena. Postoje učenja prema kojim se navodi pravo, odnosno pravni sistem i pravni poredak, kao četvrti konstitutivni element države. Međutim i pored svih kritika i različitih učenja može se zaključiti da su osnovni elementi države određena teritorija,

stalno stanovništvo i državna vlast. Sva tri konstitutivna elementa moraju istovremeno postojati i gubitkom jednog od ovih elementa država prestaje da postoji.

Nastanak države je mogući na osnovu pravnog akta i u pravnom postupku ali to nije uslov za njen nastanak. Država nastaje faktičkim putem kada na njenoj teritoriji i njenim stanovnicima postoji suverna vlast koja nije podložna nijednoj drugoj vlasti. Potrebno je da postoji efektivnost te državne vlasti na cjelokupnom području nove države.³⁴⁰

Vezano za nastanak države treba spomenuti i priznanje države koje predstavlja jednostrani politički čin jedne ili više država ili drugih subjekata međunarodnog prava, kojima se izričito ili na konkuldentan način prihvata određena tvorevina političkog karaktera kao država i koje ima po pravilu deklaratorni karakter u procesu nastanka države. Priznanje države predstavlja diskreciono pravo države odnosno država ima punu slobodu da li će novu državu priznati ili ne. Međutim ta sloboda ne bi smjela da se zloupotrebi te da država na taj način ostvaruje sopstvene ciljeve koji su često na tuđu štetu kroz akt priznanja. Na taj način politika dobija apsolutnu prevagu nad pravom i dovodi se u pitanje kredibilitet međunarodne zajednice, da ne bude instrument za ostvarivanje interesa pojedinih država kroz akte koji nemaju uporište u međunarodnom pravu. Država može da postoji i funkcionise i kada nije priznata od međunarodne zajednice, pod uslovom da ima sve potrebne elemente koji je čine državom. U ovom pogledu država mora da bude suverena i pravno i faktički, stiče da je faktička suverenost važnija od pravne. Ko je faktički suveren prije može da postane i pravno, nego obratno, jer pravne činjenice se na kraju priklanjaju životnim činjenicama, a tako i pravna suverenost faktičkoj.

³⁴⁰ Degan, Đ., V.,, Nastanak i prestanak postojanja države u međunarodnom pravu (Komentar uz izvješća Banditerove komisije), Politička misao, Vol XXXIII, br. 1, Zegreb, 1996., str. 178-187.

PRAVO NA SAMOOPREDJELJENJE I ODCJEPLJENJE

U vezi sa procesom nastanka novih država treba posebno obratiti pažnju na pravo naroda na samoopredjeljenje. Pravo na samoopredjeljenje jeste pravo naroda koji se nalazi pod tuđom vlašću da formira sopstvenu nezavisnu državu, odnosno da se organizuje u takav državni oblik koji će biti rezultat slobodne volje naroda. Ovo pravo se pojavilo uporedo sa razvojem i zagovaranjem demokratije u nizu država. Njegov osnovni problem je bio definisati šta predstavlja jedan narod te je ostavljalo prostora za brojne manipulacije.

Ciceron je još u 1. vijeku p.ne., isticao da je svaka država onakva kakva je priroda i volja onog koji njome upravlja, te slobodi nema mjesta ni u jednoj drugoj državi sem u onoj u kojoj "narod postaje gospodar zakona, sudova, rata, mira, saveza, svačijeg života, novca".³⁴¹

Pravo na samoopredjeljenje doživljava svoj vrhunac u vrijeme Američke i Francuske revolucije u 18. vijeku. U Američkoj revoluciji pravo na samoopredjeljenje predstavljalo je osnov za legitimno oslobođenje Američkih kolonija od Britanske vlasti, dok je u Francuskoj revoluciji poslužilo kao osnov za borbu protiv feudalizma i dotadašnjeg sistema u kome je Katolička crkva imala ogroman uticaj u društvu.

Pravo na samoopredjeljenje u 19. i 20. vijeku predstavljalo je osnov za nastanak nacionalnih država pretežno u Evropi koje su ujedno i tvorevina i tvorac moderne Evrope.

U Versajskom ugovoru posle Prvog svjetskog rata usvojeno je pravo na samoopredjeljenje kao osnov za nastanak novih država, kao prava nacija na formiranje novih država na nacionalnoj osnovi, ali pojavio se istovremeno problem definisanja nacije i priznavanja takvog svojstva jednom narodu. Ono je iskorišteno

kako bi se na prostoru nekadašnjih višenacionalnih imperija u Evropi omogućio nastanak više manjih nacionalno homogenih država. U tom periodu posebno se zalagao za pravo naroda na samoopredjeljenje američki predsjednik Vudro Vilson, ali i Lenjin koji ga je stavio u osnove SSSR-a, odmah po njegovom nastanku.

Međutim pravo naroda na samoopredjeljenje kako nije uvršteno u Pakt Lige naroda nije predstavljalo u to vrijeme pravno načelo nego se smatralo političkim pojmom. Iz toga proizilazi da ono nije bilo ni obavezno da se primjeni.

U Povelju UN uvršteno je pravo naroda na samoopredjeljenje kao osnov za razvijanje prijateljskih odnosa između država. Povelja UN sa jedne strane zabranjuje promjene teritorije jedne države putem sile, a sa druge strane proklamuje pravo na samoopredjeljenje kao jedan od uslova za stabilnost i blagostanje u svijetu. U nizu drugih akata UN su potvrdile ovo pravo i pored svih teškoća u njegovoj primjeni, a posebno postojanja problema što se pravo na samoopredjeljenje vezuju za narod koji nema jasno definisano značenje.

Kod prava na samoopredjeljenje poseban problem predstavljaju nacije koje su nastale ne kao izraz istorijskih i objektivnih okolnosti nego kao izraz određene politike koja stvaranjem takvih nacija ostvarivala svoje ciljeve koji su imali prije svega svrhu očuvanja određene politike na određenom prostoru. Takve nacije nazivaju se sintetičke nacije i posebno su karakteristične za prostor Srednje Evrope, a naročito prostor Balkana. Takav je i neuspjeh pokušaj stvaranja jugoslovenske nacije i države Jugoslavije. Formiranje novih nacionalnih identiteta bilo je kombinacija koliko autohtonih težnji etnički još uvek nedovoljno izdiferenciranih entniciteta, još i više, političkih projekata velikih geopolitičkih faktora koji su u svoje ekspanzionističke planove uključivali i stvaranje novih sintetičkih nacionalnih identiteta igrajući na kartu regionalnih razlika, konfesionalne netrpeljivosti i onoga

³⁴¹ Цицерон, Држава, Београд, Плато, 2002., стр. 46-47.

što je Sigmund Frojd u psihološkom smislu označavao kao "narcizam malih razlika".

UN kod proklamovanja prava na samoopredjeljenje susrele su se sa posebnim problemom u procesu dekolonizacije na prostoru Afrike gdje nije jasno postajala definisana nacija, zbog dugogodišnjeg kolonijalnog statusa, gdje je još uvijek postojalo organizovanje na nivou plemena. UN u Africi priznale su pravo na samoopredjeljenje onim skupinama koje su po njihovoj ocijeni podobne za formiranje države, te je često dolazilo do proizvoljnog povlačenja granica što će decenijama kasnije biti uzrok brojnih sukoba na ovom prostoru.

Generalna skupština UN je 1960. godine usvojila Deklaraciju o davanju nezavisnosti kolonijalnim narodima kojom je takođe istakla pravo na samoopredjeljenje kao pravo na odlučivanje o političkom uređenju, ekonomskom, socijalnom i kulturnom razvoju, ali da ovo pravo ne može poslužiti kao opravdanje za djelimičan ili totalni raspad nacionalnog jedinstva ili teritorijalnog suvereniteta suverene države.³⁴²

Rezolucijom Generalne skupštine UN iz 1966. godine priznaje se narodima pod kolonijalnom vlašću, da mogu voditi borbu u skladu sa ciljevima i načelima Povelje UN na osnovu prava na samoopredjeljenje. Rezolucijom iz 1966. godine ograničavaju pravo na samoopredjeljenje tako da se zabranjuje upotreba sile kao i uticaj drugih država na proces samoopredjeljenja. Tumačeći ovu Rezoluciju jedan broj teoretičara smatra da pravo na samoopredjeljenje važi samo za države koje se nalaze pod kolonijalnom vlašću

Generalna skupština UN 1970. godine usvojila je Deklaraciju o načelima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji država u skladu sa Poveljom UN, kojom ističe da pravo na samoopredjeljenje ne daje nikome pravo niti podstiče bilo kakvu akciju koja je

usmjerena protiv teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti bilo koje suverene ili nezavisne države, s tim da država poštuje pravo naroda na samoopredjeljenje i da predstavlja narod na cjelokupnoj teritoriji.

Generalna skupština UN je 1981. godine usvojila Deklaraciju o nedopustivosti intervencije i mješanja u unutrašnje poslove država, kojim se pravo na samoopredjeljenje ograničava na narode pod kolonijalnom vlašću, rasističkim režimom i stranom okupacijom. Pravo na samoopredjeljenje je punu afirmaciju ostvarilo upravo u postupku dekolonizacije. Rezolucije UN u pogledu prava na samoopredjeljenje daju jasniju sliku o ovom pravu ali ipak nisu dali odgovor na sva pitanja niti određene sve okolnosti kada se ono može primjeniti. U pogledu pitanja nacionalnih, etničkih, vjerskih i rasnih manjina jasan je stav da se ovo pravo ne može upotrijebiti. Kao rezultat ostvarivanja ovog prava ne mora uvijek da bude nastanak nove države, ono može dovesti i do autonomije u okviru jedne države ili ujedinjenja sa drugom državom odnosno pristupanja u sastav druge države.³⁴³

Pravo na samoopredjeljenje može se posmatrati u okvirima Povelje UN, odnosno kasnijih rezolucija UN. Postepeno ovo pravo se razvilo u jedno od načela međunarodnog prava. Međutim u međunarodnoj zajednici primjeni ovog prava nije se jednako pristupalo tako da je dovelo do niza kontradiktornih odluka što je dovelo do pravne nesigurnosti u ovoj oblasti. Jasno je da pravo na samoopredjeljenje ne može biti legitiman osnov raspada jedne suverene države. Međutim UN su po različitim mjerilima donosili odluke često pod političkim pritiscima u pogledu prava na samoopredjeljenje. Dugo vremena ono se smatralo samo pravom naroda koji se nalazi pod kolonijalnom vlašću da bi se ono uslijed dejstva političkih faktora priznalo i narodima na prostoru SSSR i SFRJ gdje je poslužilo kao vid borbe protiv komunizma.

³⁴² Јаковљевић, Б., Антиколонијални ратови после Другог светског рата и међународно право, Београд, 1967.

³⁴³ Аврамов, С., Крећа, М., нав. djelo, str. 81.

Ostvarivanje prava na samoopredjeljenje ne mora značiti da se traži politička suverenost, ono može da obuhvata samo kulturne, a ne nužno i političke zahtjeve. Pravo na samoopredjeljenje predstavlja pravo da se očuva nacionalna osobenost kao poseban kulturni identitet.³⁴⁴

Da li će se pravo naroda na samoopredjeljenje shvatiti kao kulturni ili politički zahtjev zavisi od shvatanja pojma nacije. Treba napraviti razliku između pojma države i nacije jer se često jedno i drugo poistovjećuju što nije opravdano.³⁴⁵

Pravo na samoopredjeljenje ima svoj unutrašnji i vanjski sadržaj. Unutrašnje samoopredjeljenje znači uzimanje u obzir volje naroda i ostvarivanje njegovog političkog statusa i svih drugih dimenzija njegovog položaja unutar postojeće države, dok spoljno samoopredjeljenje znači ostvarivanje političkog statusa izvan postojeće države i ostvaruje se odcjepljenjem od postojeće države i ovako samoopredjeljenje uključuje i pravo na odcjepljenje.

Pravo na samoopredjeljenje moglo bi se shvatiti kao pravo naroda da bude zastupljen u upravljanju državom, a ne po svaku cijenu da se odcjepi od države. Ovo pravo narodu trebalo bi se priznati samo u slučaju kada se utvrdi da je on pod stranom vlašću, te nema mogućnost odlučivanja i nalazi se u položaju koji je sličan kolonijalnom. Prethodno bi trebalo iskoristiti sve mogućnosti kao što su davanje autonomija pojedinim dijelovima države, formiranje federalnih jedinica, priznavanje većih prava manjinama, i ukupna demokratizacija svih odnosa u državi. Odcjepljenje od države treba da bude poslednje sredstvo u ostvarivanju prava naroda na samoopredjeljenje. Rješenja često zavise prvenstveno od

političkih odluka određenih međunarodnih organizacija i stranih država, a ne od slobodne odluke naroda u samoj državi.³⁴⁶

Mnogi separatistički pokreti danas opravdavaju svoja nastojanja i ostvarivanje ciljeva pravom na samoopredjeljenje. Potrebno je da se napravi granica između zaštite suverenosti jedne države i prava na samoopredjeljenje jednog naroda. Shvatanje prava na samoopredjeljenje se mijenjalo tokom vremena kroz prirodni razvoj njegove koncepcije. Često se vršilo instrumentalizovanje ovog prava kako bi se služilo interesima velikih sila i promjenama u međunarodnim odnosima.

Samoopredjeljenje ne bi trebalo da ima uvijek kao krajnji rezultat stvaranje nezavisne države, a samo odcjepljenje predstavlja najradikalniji oblik ostvarivanja ovog prava. Jednostrano odcjepljenje po međunarodnom pravu dozvoljena je samo u slučaju dekolonizacije ili u procesu oslobađanja od vojne okupacije. Da bi došlo do odcjepljenja prethodno mora da se odbije pružanje datoj grupi bilo kakvog vida šire autonomije.

Ostvarivanje prava na samoopredjeljenje u pravcu odcjepljenja, u sadašnjem vremenu često izaziva veće nestabilnosti i probleme u međunarodnoj zajednici nego što koristi. Države koje su međunarodno priznate imaju nepovredivu suverenost svojih državnih granica, ali i individue i grupe u svakoj državi uživaju zaštitu i imaju neprikosnoveno pravo na sve vidove autonomije. Jedan od osnovnih principa trebao bi da bude da narodi koji već imaju nacionalnu državu, nemaju pravo na samoopredjeljenje, ali je to moguće ukoliko postoji dogovor unutar države oko tog pitanja. Smisao prava na samoopredjeljenje je da narodi koji nemaju sopstvene države mogu da dobiju autonomiju, kako bi mogli da očuvaju svoj identitet i kako bi očuvali svoju slobodu. Države uvijek mogu da kroz konsenzus većinskog i manjinskog naroda priznaju nezavisnost narodu koji nema

³⁴⁴ Тамир, Ј., Либерални национализам, Филип Вишњић, Београд, 2002., стр. 122.

³⁴⁵ Михајловић, В., Право на национално самоопредељење и политичке облигације у делу „Либерални национализам“ Јаел Тамир, Београдски центар за људска права, Београд, 2012. стр. 2.,

³⁴⁶ Димитријевић, В., Рачић О., et. al., nav. djelo, стр. 183.

nacionalnu državu isto kao što bi konsenzusom dva naroda dve države mogle da se ujedine u jednu državu.

Često se borba naroda za ostvarivanje prava na samoopredjeljenje završava dobijanjem autonomije u okviru već postojeće države. U Južnom Tirolu u Njemačkoj, kao i Sjevernoj Irskoj u Velikoj Britaniji autonomija se dobila na osnovu bilateralnih ugovora o autonomiji. Dok u slučaju Olandskih ostrva autonomija je dobijena na osnovu međunarodnog ugovora koja se prema toj autonomiji nalaze u konfederalnom odnosu sa Finskom. Olandska ostrva nastanjena su vijekovima Šveđanima, a svoje pravo na samoopredjeljenje su ostvarili u okviru Finske tako što su dobili široku autonomiju prema Zakonu o autonomiji Olanda, koji je usvojio Parlament Finske 1920. godine. Društvo naroda je na intervenciju stanovnika Olandskih ostrva priznalo suverenitet Finskoj nad njima uz preporuku da zaključe međunarodni sporazum. Zakon o autonomiji Olanda je proširen odredbama odluke Društva naroda i uz nekoliko dopuna, na snazi je do danas kao ustavni akt prihvaćen od strane Paralamenta Finske i Parlamenta Olandskih ostrva.³⁴⁷

Primjer Istočnog Timora jedan je od pozitivnih primjera ostvarivanja prava na samoopredjeljenje. Nasilna aneksija od Indonezije i masovna kršenja ljudskih prava uspjela su da se koriguju mjerama preduzetim od strane međunarodne zajednice. Istočni Timor je država koja je uspjela da se kolektivno samoopredjeli i dobije nezavisnost, uz podršku međunarodne zajednice i održanog referenduma na kome se narod izjasnio, tako da je stekao nezavisnost 2002. godine. Primjer Rodezije, kao bivše britanske kolonije, oslikava sve negative efekte samoopredjeljenja. Prvo su represiju prema starosjedeocima sprovodili doseljenici, da bi kasnije uslijed promjene snaga desilo se obrnuto. Ostvarivanjem prava na samoopredjeljenje nije se uspostavila

ravnoteža nego se situacija pogoršala te bila lošija nego u vrijeme britanskog kolonijalizma.

U Kvebeku u Kanadi i pored duge borbe za ostvarivanje prava na samoopredjeljenje u cilju secesije, rezultatu nisu postignuti, ali je postignuta velika kulturna, politička, ekonomska i kulturna autonomija te provincije. Na referendumu 1995. godine 50,6 % stanovnika je bilo protiv secesije. Primjer Kvebeka može se posmatrati kao neuspješna secesija, ali uspješno samoopredjeljenje u smislu prava koja su stanovnici Kvebeka dobili autonomijom. Sa jedne strane država Kanada je ostala jedinstvena i funkcionalna, a sa druge strane stanovnici Kvebeka dobili su široku autonomiju.

Jedan od načina za ostvarivanje prava na samoopredjeljenje i rješavanja problema koji iz toga proizađu u Evropskoj uniji rješava se kroz poseban proces evropeizacije, koja podrazumjeva rješavanje konflikta kroz integraciju suprostavljenih strana u institucije i poredak Evropske unije. Evropska unija u takvim situacijam uslovljava sukobljene strane u pravcu transformacije i saradnje, te da na osnovu toga sve strane ostvare razne povlastice i dobiti. Evropska unija je postupala prema tri modela u slučajevima ostvarivanja prava na samoopredjeljenje. Prvi model ima za cilj da se sačuva suverenitet i teritorijalni integritet država. Ovaj model je primjenjen u politici prema rješavanju problema SFRJ, kada je priznat integritet država u okviru federalnih republika. Drugi model se zasniva na privilegovanju jedne strane, što se pravda vrijednostima demokratije i poštovanjem ljudskih prava koje jedna strana ostvaruje. Takav model je primjenjen u slučaju Kipra na čiju stranu se Evropska unija svrstala. Treći model kada se podržava secesija u cilju uspostavljanja mira i razvoja prema standardima Evropske unije. Takav slučaj je bio kod podjele Čeho-Slovačke, kao o Srbije i Crne Gore. Samo članstvo u Evropskoj uniji doprinosi rješavnju problema koji nastaju kod ostvarivanja

³⁴⁷ Илић, Ј., Пример са севера, Данас, 15.09.2007., стр. 11.

prava na samoopredjeljenje. Članstvo Irske i Velike Britanije doprinijelo je rješavanju problema Sjeverne Irske, kroz ekonomski napredak i prosperitet koji je ostvaren u ovim državama.³⁴⁸

Nezavisnost Kosova dala je podstreka brojnim secesionističkim pokretima u svijetu, umesto da bude slučaj sui generis, kako su računali evropski pokrovitelji nezavisnosti Kosova. Rasprava o presedanu Kosova je oživila u avgustu 2008. godine kada ruske snage ušle u pobunjeničke gruzijske regione, Abhaziju i Južnu Osetiju. Sukob se okončao ruskim priznanjem nezavisnosti ovih enklava, a model Kosova je predstavljao model za takav potez. Zagovornici samoopredjeljenja različitih regija i pokrajina potvrđuju ovakav stav. Upravo najznačajniji secesionistički pokreti se nalaze u Evropi sa kojima će se Evropska unija prije ili kasnije morati da se suoči.³⁴⁹

Kod ostvarivanja prava na samoopredjeljenje važni su brojni činioci koji često su čisto političkog karaktera. I pored činjenice da je na referendumu za nezavisnost Južne Osetije glasalo 99 % građana i izjave posmatrača iz 11 država da nije bilo kršenja demokratskih principa, Evropska unija, Savjet Evrope, NATO i SAD nisu priznale referendum.³⁵⁰

Ostvarivanje prava kroz samoopredjeljenje nosi brojne opasnosti koje mogu da naruše stabilnost u međunarodnoj zajednici. Separatistički pokreti aktivni su trenutno u 96 država u svijetu. I u najmoćnoj državi svijeta SAD postoje nejakii separatistički pokreti kao što su pokret za osamostaljivanje Njujorka ili Minesote, kao i neki veoma jaki kao što je pokret za osamostaljivanje Vermonta. Nezadovoljstva ima i u državama Mejn, Aljaska, Nju Hempšir, Oklahoma, a priličan broj stanovnika SAD, podržava obnovu Konfederacije na jugu. Sijuksi se zalažu za

odvajanje, a crnačka grupacija koja slijedi učenje Malokolma Iksa želi stvaranje Republike Nove Afrike. U Italiji 17 separatističkih organizacija traži podjelu na isti broj država, a u Njemačkoj postoje zahtjevi za otcjepljenje Bavarske. Pored velikih država i u sasvim malim državama postoje zahtjevi za secesijom, tako Tobago želi da se odvoji od Trinidada, a u Vanatu ostrvskoj državci, želi da se odcjepi ostrvo Malakula.³⁵¹

Pravo na odcjepljenje ili pravo na secesiju podrazumijeva akt jednog dijela stanovništva u okviru jedne države da se zajedno sa teritorijom izdvoji iz sastava jedne međunarodno priznate države i upotpunosti oslobodi njenog pravnog i političkog autoriteta i tako stvori sopstvenu državu. U međunarodnoj zajednici danas ne postoji podrška pravu na odcjepljenje jer ono se u suštini svodi na silu, a pravo ne bi trebalo da se zasniva na sili i da ono dovodi do nestabilnosti u međunarodnoj zajednici.³⁵²

Pravo na odcjepljenje imalo je podršku u socijalističkim državama jer je bilo u svrhi socijalističke ideologije kao opravdanje za izazivanje revolucija u pojedinim državama koje će imati socijalističko uređenje.

Ukoliko bi se i priznalo pravo na odcjepljenje mora se poštovati pored prava manjine koja istupa iz države i prava većine koji ostaju unutar države što je nekad veoma teško postoići. Tako Žor Sel osporava pravo na odcjepljenje jer se ugrožava država koja je u interesu većine kako bi se udovoljilo manjini, što je kranje neprihvatljivo i na nivou primitivne zajednice.³⁵³

Pravo na odcjepljenje je usko povezano sa pravom na samoopredjeljenje, jer jedno drugo uslovljavaju i često pravi izraz pravo na samoopredjeljenje nalazi u pravu na odcjepljenje. Pravo na odcjepljenje nije samo po sebi cilj nego je ishod koji nastupa

³⁴⁸ <http://www.bgcentar.org.rs/>

³⁴⁹ Дуридански, Д., Балкански земљотрес се осећа далеко, НИИ, 01.01.2009., str. 60.

³⁵⁰ Миљинчић, Љ., Главобоља Западу, НИИ, 16.11.2006., str. 58.

³⁵¹ Мароевић, Р., Каталонска бура, НИИ, 03.12.2009., str. 60.

³⁵² Аврамов, С., Крећа, М., nav. djelo, str. 82.

³⁵³ Scelle, G., *Precis de Droit des Gens*, 1932., str. 259.

po sili kada nije moguće ostvariti pravo na samoopredjeljenje. Izvorni smisao prava na samoopredjeljenje, koje proizilazi iz Američke deklaracije o nezavisnosti iz 1776. godine, jer pravo do odcjepljenja, te se kaže da je američka nezavisnot prototip prava na samoopredjeljenje u smislu odcjepljenja. UN su pokušale da utvrde uslove pod kojima će se priznati pravo na odcjepljenje u određenim slučajevima, međutim neki značajni rezultati u tom pravcu nisu postignuti. Očigledno da se ovo pravo nalazi u sukobu sa načelom teritorijalne cjelovitosti država. Može se zaključiti da bi pravo na odcjepljenje imalo legitimitet ukoliko je ono priznato po ustavu jedne države, odnosno da postoji saglasnost jedne države na jedan takav akt, odnosno da se odcjepi dio teritorije u cilju stvaranja nove države. Takođe pravo na odcjepljenje koje se ostvaruje pod pritiskom druge države odnosno njenim miješanjem u unutrašnje poslove jedne države je apsolutno neprihvatljivo.

PRESTANAK POSTOJANJA DRŽAVE

Država nije statična onda je podložna promijenama, živa i dinamična tvorevina. Promijene kojim su podložne države dovode do njenog prestanka posle dužeg ili kraćeg perioda. Država ukoliko izgubi jedan od tri konstitutivna elementa prestaje da postoji. Najčešće se smatra da gubitkom teritorije i stanovništva države prestaje da postoji, tako što podpadne pod državnu vlast druge države ili više njih. Međutim stvarni nestanak teritorije ili stanovništva je u praksi praktično neostvariv, mada do njega može da dođe. Tako ostrvska država uslijed vremenske kataklizme može da bude prekrivena vodom te na taj način dođe do gubitka cijelokupne teritorije ili da uslijed nuklearnog rata što je realno moguće strada cijelokupno stanovništvo jedne države, te na taj način i država prestaje da postoji. Može se reći da država prvenstveno prestaje da postoji prestankom državne vlasti, odnosno suverenosti države. Prestankom postojanja države na teritoriji

koja joj je pripadala, nastaje jedna ili više novih država.

Do nestanka teritorije i stanovništva najčešće dolazi kao posljedica njihovog podpadanja po suverenost druge države ili više država, te na taj način nestanak teritorije i stanovništva nije različit od nestanka suverenosti. Takav stav je zauzela Banditerova komisija kada je zaključila da SFRJ više ne postoji.³⁵⁴

Vrijeme trajanja države određuje se domaćim i međunarodnim pravom kojim se razgraničavaju vremeski sfere važenja državnog i pravnog poretka. Na osnovu vremenskog važenja države određuje se vreme nastanka i samog prestanka postojanja države.³⁵⁵

Način na koji država prestaje zavisi od brojni unutrašnjih i spoljašnjih faktora koji postepeno dovode do njenog potpunog prestanka kao zasebnog subjekta međunarodnog prava. Države prestaju da postoje inkorporacijom ili pripajanjem tako što država slobodno odluči da se pripoji drugoj državi ili više država, odnosno odluči da se sjedine u jednu državu. Decenijama postoji težnja Portorika da se pripoji SAD tako što će postati jedna o njegovih saveznih država. Država prestaje i aneksijom kada jedna država pripoji na silu teritoriju druge države, ali akt aneksije mora biti međunarodno priznat da bi imao pravno dejstvo. SSSR je aneksirao 1940. godine Litvu, Latviju i Estoniju koje su do data bile samostalne države. Država prestaje da postoji i unifikacijom odnosno ujedinjenjem dvije ili više država u novu državu. Tako je prestala da postoji Pruska koja se ujedinila 1871. godine sa nizom njemačkih država u Njemačko carstvo. Raspadom ili disolucijom država prestaje da postoje tako što dođe do razdvajanja dijelova njene teritorije obično federalnih jedinica. Takav slučaj je raspad SSSR 1991. godine. Država prestaje podijelom kad teritorija jedne države bude podijeljena između dvije ili više država.

³⁵⁴ Degan, Đ., V., nav. dijelo, str. 216.

³⁵⁵ Келзен, X., Општа теорија државе и права, Београд, 1951., str. 280.

Poljska je 1795 podijeljena između Pruske, Rusije i Austrije, a ponovo 1939. godine između Njemačke i SSSR. Cesija ili ustup mogu da dovedu do prestanka država kada se ustupa teritorija jedne države drugoj državi. Do cesije dolazi uglavnom nakon okončanja ratnih sukoba zaključenjem mirovnih ugovora. Ustupa se obično dio teritorije, kao što je bio slučaj kada je Italija 1948. godine ustupila dijelove Dalmacije i Istru. Do prestanka države može da dovede i secesija ili odcjepljenje dijelova države. Država u tom slučaju može u potpunosti da prestane ukoliko se njena cijela teritorija podijeli na dvije ili više zasebnih država. Ukoliko održi državopravni kontinuitet i pored secesije dijela teritorije ona može da ostane ista država. Država također može da prestane . na osnovu međunarodnog ugovora ili unutrašnjeg pravnog akta.

Kao primjer prestanka postojanja države može se navesti SFRJ. Arbitražna komisija Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji u Mišljenju broj 8. Iz 1992. godine, na čelu sa Robertom Banditerom, istakla je da postojanje federativne države ozbiljno dovedeno u pitanje, kada većina njenih federalnih jedinica koje se prostiru na većini teritorije države i obuhvataju većinu stanovništva države, konstituišu suverenu vlast na tim teritorijama, tako da federalna vlast nema više ovlašćenja. U skladu sa ovim Mišljenjem zaključila da SFRJ kao država prestala je da postoji iz navedenih razloga, te da je proces raspada okončan. U obrazloženju je navela kao ključne činjenice da su Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Makedonija proglasile nezavisnost na osnovu referenduma, na kojima su se većina stanovnika izjasnila za odcjepljenje od SFRJ. U obrazloženju je navela i njihovo kasnije priznanje od strane trećih država i primanje u članstvo UN. Takođe kao činjenicu koja je dovela do takvog zaključka navela je i da su Srbija i Crna Gora usvojile novi ustav, te tako je prestala da postoji SFRJ i nastala nova država SRJ. Na Konferenciji o Jugoslaviji u Hagu 1991. godine, njenoj Arbitražnoj komisiji

postavilo se pitanje da li je došlo na prostoru bivše SFRJ do nezakonite secesije nekih od njenih republika ili se radi o raspadu SFRJ. U Mišljenju Arbitražne komisije broj 1. dd 29.11.1991. godine, istaknuto je da bi odgovor trebao da se zasniva na načelima međunarodnog prava koja se odnose na konstitutivne elemente države. U tom pogledu utvrđuje se da li je prestala da postoji neka država, odnosno da li je nastala nova država, dok priznanje od drugih država ne vodi nastanku države, nego ima deklaratorni karakter. Arbitražna komisija je zauzela dualističko mišljenje o odnosu međunarodnog i unutrašnjeg prava, te da oblik unutrašnje političke organizacije i ustavne odredbe predstavljaju puke činjenice, mada se moraju uzeti u obzir kod utvrđivanja upliva vlasti na stanovništvo i teritoriju. Kriterijum iz ovog Mišljenja za efektivan nastanak i za postojanje nove države je da se država određuje kao zajednica koja se sastoji od teritorije i stanovništva koji se nalaze pod organizovanom političkom vlašću, koja državu čini suverenom.

ZAKLJUČAK

Načini nastanka države su raznovrsni i nisu regulisani posebnim pravilima međunarodnog prava. Države nastajale su obično kao rezultat nacionalnih pokreta, oslobodilačkih ratova, političkog dogovora, a često kao rezultat primjene sile. Može se zaključiti da su 20 i 21. vijek, period nastanka velikog broja država a u isto vrijeme postojanja velikog broja secesionističkih pokreta koji imaju cilj stvaranje sopstvenih država. Imajući u vidu da se stvaranje novih država uglavnom zasniva na sili, UN su zabranile upotrebu sile i založile se za očuvanje teritorijalne cijelovitosti država, a sa druge strane proglasile su pravo na samoopredjeljenje koje može da dovede do nastanka novih država. Da bi nova država nastala neupitno je da mora imati sopstvenu teritoriju, stanovništvo i suverenu vlast. Određeni značaj u nastanku novih država ima i

priznanje države od strane drugih država, ali ono je deklarativni akt koji nije uslov za nastanak države. Međutim praksa je pokazala da se u se neke države dobile međunarodno priznanje a da nisu ispunjavali uslove u pogledu stanovništva, teritorije i suverene vlasti.

Pravo na samoopredjeljenje ne podrazumijeva samo pravo naroda pod tuđom vlašću na formiranje nezavisne države već prvenstveno sticanje takvog statusa koji bi bio izraz slobodne volje naroda. Na taj način može da nastane nova država ali pravo na samoopredjeljenje može da se ostavari u okviru postojeće države. Pravo na samoopredjeljenje često je osnov za nastanak novih država, ali u slučaju da dođe do toga javlja se problem zaštitet manjina koje su ostale u novoj državi. Pravo na samoopredjeljenje kako je predviđeno Poveljom UN postalo je univerzalno pravilo međunarodnog prava, ali ono može da dovede do niza nestabilnosti u međunarodnoj zajednici pa i oružanih sukoba što je praksa pokazala. Prema Povelji UN samoopredjeljenje ne može se posmatrati van pravnog sistema UN, te iz toga treba poći i od odredbi Povelje UN koje se odnose na nepovrijedivost teritorijalnog integriteta članica UN. U praksi međutim često se kod ostvarivanja prava na samoopredjeljenje pristupa selektivno od strane međunarodne zajednice koje izaziva niz problema sa dalekosežnim posljedicama.

Sa pravom na samoopredjeljenje je vezano pravo na odcjepljenje gdje se u svakom konkretnom slučaju postavlja pitanje da li ostvarivanje jednog prava rezultira na ostavarivanje drugog. Pravo na samoopredjeljenje vodi stvaranju nove države tako što se dio stanovništva i teritorije jedne države izdvoje i stvore svoju državu. Pravo na odcjepljenje često se zasniva na pukoj sili i može da se posmatra kao političko ili pravno načelo. Kod prava na secesiju i pored pokušaja da se uvede određeni red u njegovoj primjeni veći rezultati nisu postignuti te je često kod

njegove primjene odlučujući politički faktor.

Države koje su međunarodno priznate imaju nepovredivu suvernost svojih državnih granica, ali i individue i grupe u svakoj državi uživaju zaštitu i imaju neprikosnoveno pravo na sve vidove autonomije te iz tih razloga postoje pravo na samoopredjeljenje pravo na odcjepljenje. Istorija je pokazala da države nisu viječite, te da su i najveće i najmoćnije države svijeta uslijed mnoštva faktora prestale da postoje. Gubitkom nekog od konstitutivnih elemenata države ona prestaje da postoji a najčešće je to suvernost. Prestanak postojanja države je neraskidivo povezan sa nastankom države jer vodi nastanku jedne ili više novih država, mada može teritorija i stanovništvo jedne države da podpadnu po vlast već postojeće države.

Postoji mišljenje da je u savremenoj međunarodnoj zajednici došlo do narušavanja sva tri konstitutivna elementa države i da su oni izgubili na značaju koji su tradicionalno imali. Smatra se da u epohi povezane svijetske ekonomije, međuzavisnosti država, teritorija i državne granice su postale samo formalno postavljene crte i da one nisu više barijera među državama. Međutimi pored svih kritika u pogledu konstitutivnih elementa države ne sumnjivo je da ovi elementi imaju i dalje veliki značaj i da bez njih nema države tako da načini nastanka i prestanka postojanja države mogu biti različiti i zavise od niza oklonosti u kojima se nalazi predmetna država, dok mijerilo za nastanak odnosno prestanak države su i dalje tri konstitutivna elementa stanovništvo, teritorija i suverena vlast.

LITERATURA

- [1] Аврамов, С., Крећа, М., Међународно јавно право, Савремена администрација, Београд, 2001.
- [2] Димитријевић, В., Рачић О., et. al., Основи међународног јавног права,

- Београдски центар за људска права,
Београд, 2007.
- [3] Спекторски В., Е., *Држава и њен живот*, Српска књижевна задруга, Београд, 1933.
- [4] Митровић, М., Д., *Основи права*, Универзитет Синдигунум, Београд, 2008.
- [5] Degan, Đ., V., *Načelo suverene jednakosti država u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti*, *Politička misao*, br. 2., Zagreb, 2002., str. 123-132.
- [6] Degan, Đ., V., *Međunarodno pravo*, *Školska knjiga*, Zagreb, 2011.
- [7] Shaw, M.N., *International Law*, Cambridge University Press, London, 2008.
- [8] Degan, Đ., V., *Nastanak i prestanak postojanja države u međunarodnom pravu (Komentar uz izvješća Banditerove komisije)*, *Politička misao*, Vol. XXXIII, br. 1, Zagreb, 1996., str. 178-187.
- [9] Цицерон, *Држава*, Београд, Плато, 2002.
- [10] Јаковљевић, Б., *Антиколонијални ратови после Другог светског рата и међународно право*, Београд, 1967.
- [11] Тамир, Ј., *Либерални национализам*, Филип Вишњић, Београд, 2002.
- [12] Михајловић, В., *Право на национално самоопредељење и политичке облигације у делу „Либерални национализам“* Јаел Тамир, Београдски центар за људска права, Београд, 2012.
- [13] Илић, Ј., *Пример са севера*, Данас, 15.09.2007., str. 11.
- [14] Дуридански, Д., *Балкански земљотрес се осећа далеко*, НИН, 01.01.2009, str. 60.
- [15] Милинчић, Љ., *Главобоља Западу*, НИН, 16.11.2006., str. 58.
- [16] Мароевић, Р., *Каталонска бура*, НИН, 03.12.2009., str. 60.
- [17] Scelle, G., *Precis de Droit des Gens*, 1932.
- [18] Келзен, Х., *Општа теорија државе и права*, Београд, 1951.